

ΘΕΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ελληνική Εκπαιδευτική Πολιτική και Ανώτατη Εκπαίδευση. Η περίπτωση της Μεταρρύθμισης του '29. Μεταπτυχιακή εργασία, υποβληθείσα στο Π. Τ. Δ. Ε. του Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 1998.

Επιβλέπων Καθηγητής: Καθ. Γ. Πυργιωτάκης

N. E. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

Αντικείμενο της εν λόγω εργασίας, όπως καταδεικνύεται στο εισαγωγικό Α΄ Μέρος, αποτέλεσε η μελέτη της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ανώτατη Εκπαίδευση την τελευταία περίοδο διακυβέρνησης της χώρας από το Κόμμα Φιλελευθέρων, όπως, κυρίως, αυτή *εκφράστηκε* μέσα από μια σειρά νομοθετημάτων για την ανώτατη εκπαίδευση (στα πλαίσια του εγχειρήματος μεταρρύθμισης του συνόλου της εκπαίδευσης που αποκαλούμε Μεταρρύθμιση του '29).

Στα πλαίσια του Β΄ Μέρους της έρευνας ανασκοπούνται τα κύρια παραδείγματα έρευνας της εκπαιδευτικής πολιτικής (ΕΠ) και εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης (ΕΜ) και γενικότερα η σχετική ελληνική και ξένη βιβλιογραφία. Η εν λόγω ανασκόπηση οδηγεί στη διαμόρφωση του (απαραίτητου) εννοιολογικού πλαισίου, των αναλυτικών κατηγοριών αλλά και των βασικών θεωρητικών παραδοχών γύρω από τις έννοιες της εκπαιδευτικής και εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης γενικά, αλλά και ειδικά στην ανώτατη εκπαίδευση. Οι έννοιες αυτές γίνονται αντιληπτές ως σύνθεση *διαδικασίας-αποτελέσματος*. Οι υποθέσεις της έρευνας τεκμηριώνονται και δομούνται πάνω στο *minimum* της θεωρητικής γνώσης που προκύπτει.

Το Γ΄ Μέρος αφορά στη μεθοδολογία της έρευνας. Η στρατηγική έρευνας:

- α) προέκυψε από ένα λειτουργικό συνδυασμό μεθοδολογικών κατευθύνσεων και συναφών τεχνικών επεξεργασίας, ταξινόμησης, κωδικοποίησης, ανάλυσης και ερμηνείας πληροφοριακού υλικού (ο οποίος, με τη σειρά του, επέτρεψε τη διαρκή σύνδεση μικροεπιπέδου και μακροεπιπέδου και την επίτευξη ενός ισορροπού ολισμού δομής και δράσης)
- β) χαρακτηρίζεται από τη σύνδεση-εμπλοκή διαφόρων τομέων της έρευνας και την πολυεπιστημονική προσέγγιση.

Πιο συγκεκριμένα η σύνθεση της ιστορικής ανάλυσης και της κοινωνιολογικής προσέγγισης (με στοιχεία πολιτικής κοινωνιολογίας) των ιστορικών γεγονότων, ικανοποίησε την ανάγκη προσαρμογής της μεθόδου στην ποικιλία των πτυχών και όψεων του αντικειμένου της έρευνας. Η ανοικτή κωδικοποίηση και η αξονική επιλεκτική κωδικοποίηση-κατηγοριοποίηση του πληροφοριακού αρχειακού υλικού της έρευνας και της δευτερογενούς βιβλιογραφίας κατέληξαν στη δημιουργία (όπου αυτό κρίθηκε απαραίτητο) κατάλληλων ταξινομικών κατηγοριών και τυπολογιών. Τη φαινομενολογική παρουσίαση του υλικού κάθε θεματικής κατηγορίας ακολούθησε η ερμηνευτική του ανάγνωση.

Το Δ΄ Μέρος επιχειρεί να ανασυγκροτήσει το κοινωνικό, πολιτιστικό, ιδεολογικό, πολιτικό, οικονομικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο της μεταρρύθμισης.

Σημαντικότερα τμήματα της εργασίας είναι το Ε΄ και στο Στ΄. Σε αυτά αναλύονται το περιεχόμενο της μεταρρύθμισης στην Ανώτατη Εκπαίδευση (νομοθετήματα και δράση των μεταρρυθμιστών) αλλά και οι αντιδράσεις σε αυτήν, όπως και οι διαπραγματεύσεις και η έκβαση της Μεταρρύθμισης. Διακρίνονται δυο περίοδοι της εκπαιδευτικής πολιτικής των Φιλελευθέρων στην Ανώτατη Εκπαίδευση: η περίοδος Παπανδρέου και η περίοδος Γόντικα. Από τη μελέτη τους προκύπτει το εξής: Η εκπαιδευτική πολιτική του Γόντικα έχει μάλλον διαρρυθμιστικό χαρακτήρα και δύσκολα θα χαρακτηριζόταν μεταρρύθμιση. Κάποια από τα σημαντικότερα νομοθετήματα αυτής της περιόδου αποτελούν εκτελεστικές πράξεις παλιότερων νομοθετημάτων, ενώ άλλα συμπληρώνουν και τροποποιούν σε ορισμένα σημεία την υπάρχουσα νομοθεσία, χωρίς όμως να επιφέρουν ριζικές αλλαγές. Αντίθετα η περίοδος Παπανδρέου χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία μέτρων που κυμαίνονται από την απλή διαρρύθμιση (διευθέτηση εκκρε-

μοτήτων) μέχρι την καινοτομία, εξ ου και γίνεται λόγος για εγχείρημα μεταρρύθμισης της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Αυτό δεν σημαίνει ότι η πολιτική του Γ. Παπανδρέου κινήθηκε πέρα ή έξω από τα βενιζελικά εσκαμμένα, που προσδιοριζόταν από την κεντρική πολιτική στόχευση των Φιλελευθέρων, δηλαδή την *παγίωση* του κοινωνικού καθεστώτος και (στην τολμηρότερη περίπτωση) τον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας, αλλά κατά κανένα τρόπο την *αλλαγή* της. Αντίθετα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια ιδιότυπη έκφραση του βενιζελισμού που είχε την προσωπική σφραγίδα του Γ. Παπανδρέου.

Ο Λόγος της *Μεταρρύθμισης* και ειδικότερα η επίσημη εκδοχή του (μελέτες-πονήματα των επιτροπών ειδικών, εισηγητικές εκθέσεις κ.λ.π.) διακρίνεται από μια *τάση οικτιρολογίας* της υπάρχουσας κατάστασης των ΑΕΙ. Η οικτιρολογία αυτή συνοδεύεται από συναφείς *τεχνολογίες αναπαράστασης* της κρίσης, που θεωρήθηκαν ότι διευκολύνουν την έλευση της μεταρρύθμισης και τη νομιμοποίηση του περιεχομένου αλλά και της ιδεολογίας, από την οποία αυτή εμφορείται. Ο Λόγος της *Μεταρρύθμισης*, εν ολίγοις, εκφράζει το αίτημα για μετασχηματισμό της Ανώτατης Εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα επιχειρεί να νομιμοποιήσει την προσπάθεια αναπροσδιορισμού του ελέγχου της Ανώτατης Εκπαίδευσης από το Κράτος.

Σε ότι αφορά το *περιεχόμενο* καθαυτό, προκύπτει ότι ο οργανισμός του Πανεπιστημίου Αθηνών (Ν. 5343/32) υπήρξε η κορυφαία έκφραση της μεταρρυθμιστικής πολιτικής της Κυβέρνησης Βενιζέλου για την Ανώτατη Εκπαίδευση. Το εν λόγω εμβληματικό κείμενο της κυβερνητικής εκπαιδευτικής πολιτικής *συμπληρώνει, ολοκληρώνει και κωδικοποιεί την προηγηθείσα σχετική νομοθεσία σε πολλούς τομείς και πτυχές της Ανώτατης Εκπαίδευσης*. Η σημασία του νομοθετήματος αυτού ώθησε τους μεταρρυθμιστές να περιμένουν δυο χρόνια για την τελική ψήφισή του, αλλά και να προβούν στις απαραίτητες και συχνά αναπόφευκτες διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς, τόσο με τη Σύγκλητο και τις Σχολές όσο και με τις ομάδες αντιδρώντων, ώστε να καταστεί εφικτή η ψήφιση του νόμου.

Οι σημαντικότερες επιλογές των μεταρρυθμιστών είναι –μεταξύ άλλων– οι εξής:

α) Η εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης που αφορά στα οι-

οικονομικά των ΑΕΙ βρίσκεται σε συνάρτηση με την οικονομική πολιτική της (που αποσκοπεί στην διασφάλιση εκείνων των χώρων οι οποίοι κρίνονται απαραίτητοι για την αναβάθμιση του έργου των ΑΕΙ) και έχει τρεις βασικές συνιστώσες: την *αυξημένη επιχορήγηση των ΑΕΙ*, την *ορθολογικοποίηση της λειτουργίας των οικονομικών υπηρεσιών* και την *απαραίτητη τροποποίηση της συγκρότησης και λειτουργίας των ανώτατων οργάνων*.

- β) Το μοντέλο διοίκησης των ΑΕΙ που προωθεί η νομοθεσία της κυβέρνησης Βενιζέλου βασίζεται σε ένα πολυεπίπεδο και πυραμιδικά διαβαθμισμένο διοικητικό και γραφειοκρατικό μηχανισμό, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τις λειτουργικές διακλαδώσεις του αλλά από ένα αυξημένο επίπεδο αυτοματοποίησης. Η ιεράρχηση των αρμοδιοτήτων, η αυστηρή κατανομή τους στα στελέχη του μηχανισμού, αλλά και η γενικευμένη απόδοση λόγου που διέπουν το διοικητικό μέρος της νομοθεσίας στοχεύουν στην αύξηση της λειτουργικότητας-αποτελεσματικότητας, στη διασφάλιση της δυνατότητας για σταθερή και ενιαία διοίκηση που αναμένεται να επιτρέψει την μακροπρόθεσμη εφαρμογή του μεταρρυθμιστικού προγράμματος αλλά και τη δυνατότητα διαρκούς άσκησης ελέγχου και εξουσίας που διαμερίζεται γύρω από τον Πρύτανη και τον Κυβερνητικό Επίτροπο έχοντας ως αληθινό κέντρο το Κράτος. Κοντολογίς, στοχεύουν στον *κεντρικό έλεγχο* (αποτέλεσμα της γενικευμένης πατερναλιστικής διάθεσης του Κράτους) και τη *δημιουργική σταθερότητα*. Η μείωση του βαθμού αυτονομίας του καθηγητικού σώματος και της Ανώτατης Εκπαίδευσης, αλλά και η μείωση της αυτονομίας των Σχολών και η συνακόλουθη αφαίρεση αρμοδιοτήτων από τη Σύγκλητο (οι οποίες εκχωρήθηκαν στο Γενικό Γραμματέα, στον Κυβερνητικό Επίτροπο ή και στον ίδιο τον Υπουργό) εντάσσεται στα πλαίσια της προσπάθειας των μεταρρυθμιστών να εγκαθιδρύσουν ένα καθεστώς *εταιρικής νομής της εξουσίας και συγκυριαρχίας των δυο κύριων φορέων δύναμης: του Κράτους και των τακτικών καθηγητών*.
- γ) Το καθεστώς της έδρας δεν θίγεται ιδιαίτερα από την προαναφερθείσα ανακατανομή ισχύος. Αντίθετα ισχυροποιείται από την εκπαιδευτική πολιτική των Φιλελευθέρων.

- δ) Πέρα από την προσπάθεια εγκαθίδρυσης ενός λειτουργικού μηχανισμού διοικητικού ελέγχου, εμφανής είναι και η προσπάθεια των μεταρρυθμιστών να δημιουργήσουν ένα *πανοπτικό σύστημα επιτήρησης, πειθαρχίας και τιμωρίας* στο εσωτερικό πεδίο του συστήματος της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Το εν λόγω σύστημα αφορά καθηγητές, φοιτητές, ακροατές αλλά και διοικητικό και τεχνικό προσωπικό. Η άσκηση της πειθαρχίας αφενός εντάσσεται σε ένα γενικότερο πολιτικό σχέδιο για την αστυνόμευση της (θεωρούμενης ως) πολιτικής, ηθικής και ιδεολογικής εκνομίας, το οποίο προωθεί ο ύστερος βενιζελισμός και αφετέρου αποτελεί ένδειξη της ανάδυσης της ιδεολογίας του ελέγχου και της ευρύτερης τάσης ενίσχυσης του “κράτους -φύλακα”, που φαίνεται να χαρακτηρίζει τον ύστερο βενιζελισμό.
- ε) Η *καθιέρωση και γενίκευση των εισιτηρίων εξετάσεων* και η ευρύτερη συστηματοποίηση, εξορθολογισμός και γενίκευση των ποικίλων επιλεκτικών μηχανισμών, αποτελούν κάποιες από τις σημαντικότερες επιλογές των μεταρρυθμιστών. Πιο συγκεκριμένα, ο περιορισμός των δυνατοτήτων επανεξέτασης του φοιτητή και η πρόθεση των μεταρρυθμιστών να κάνουν αυστηρότερες τις *τιμηματικές και πτυχιακές εξετάσεις* αποτελούν συνθετικά στοιχεία της *τελετουργίας της επιλογής*. Η επιλογή αποτελεί αφενός μια από τις κεντρικές σημασίες της Μεταρρύθμισης κι αφετέρου ικανή και αναγκαία συνθήκη για τον τύπο Ανώτατης Εκπαίδευσης που σκοπεύουν να διαμορφώσουν οι μεταρρυθμιστές, δηλαδή την *ποιοτική ανώτατη εκπαίδευση*. Η αντιδιαστολή ποιότητας και ποσότητας συνδυάζεται με μια γενίκευση, θεμιτοποίηση και σκλήρυνση των επιλεκτικών μηχανισμών, που ενεργοποιούνται ήδη από το στάδιο της μετάβασης από τη δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια και ακολουθούν το φοιτητή μέχρι και την έξοδό του από το Πανεπιστήμιο.
- στ) Η προναφερθείσα διασφάλιση της “ποιότητας” φαίνεται να καθορίζει και τις *σχέσεις δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης* επηρεάζοντας την εκπαιδευτική πολιτική στο ζήτημα της μετάβασης από τη μία βαθμίδα στην επόμενη.
- ζ) Έμφαση δίδεται στη θέσπιση μέτρων πρόνοιας για τους φοιτητές και στη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου, ικανού να

ρυθμίζει θέματα που αφορούν στη σίτιση, τη στέγαση, την περιθαλψη, την ολοκλήρωση ή και συνέχιση των σπουδών, την κοινωνική και πολιτιστική ζωή και γενικότερα τη διαβίωση των φοιτητών. Οι *προνοιακές* αυτές *ρυθμίσεις* κι ειδικά οι υποτροφίες ήταν στενά συνδεδεμένες με τη *χαρισματική ιδεολογία*, πράγμα που καταδεικνύει ότι η κυρίαρχη αντίληψη για μια ανώτατη παιδεία-δικαίωμα των εκλεκτών δεν αλλάζει. Αυτό που ουσιαστικά αλλάζει είναι το ότι διευρύνεται το πεδίο των δυνητικά δικαιούχων του τίτλου “*άξιος ενίσχυσης*”- “*εκλεκτός*”. In conclusio Κράτος Πρόνοιας δεν εγκαθιδρύθηκε. Παρόλα αυτά μια πρώιμη σύλληψη αυτού του κοινωνικού μοντέλου-παραδείγματος αναδύεται και επιχειρείται να διαχυθεί στο κατεξοχήν δύσκαμπτο πεδίο, δηλαδή την Ανώτατη Εκπαίδευση.

- η) Ένα άλλο σημαντικό σημείο της κυβερνητικής εκπαιδευτικής πολιτικής αφορά στην ορθολογική ρύθμιση των θεμάτων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη *φοιτητική ιδιότητα* (διαδικασία εγγραφής, διάρκεια σπουδών, διδασκόμενα μαθήματα, λήξη φοιτητικής ιδιότητας, χορήγηση μιας σειράς τίτλων σπουδών και κόστος σπουδών). Ιδιαίτερη σημασία έχει το ότι η αύξηση των διδάκτρων και των συναφών φοιτητικών δαπανών και η πολυεΐδεια των εξόδων του φοιτητή (που θεωπίζει ο νομοθέτης) καθιστούν από δύσκολη έως αδύνατη τη φοίτηση στα ΑΕΙ, για μια μεγάλη μερίδα του ελληνικού πληθυσμού.
- θ) Σε ότι αφορά στη *διδασκαλία* οι μεταρρυθμιστές προωθούν μια μορφή μάθησης που δεν ήταν απόλυτη συνάρτηση της *ex cathedra* διδακτικής πράξης. Η συμμετοχή του φοιτητή στη διδακτική-μαθησιακή διαδικασία επιχειρείται να διασφαλιστεί με τα φροντιστήρια, τα εργαστήρια, τα σπονδαστήρια και τις κλινικές, την καθιέρωση των υποχρεωτικών ασκήσεων, την παροχή της δυνατότητας σε φοιτητές να εργάζονται στα εργαστήρια και γενικότερα την έμφαση στην εργαστηριακή και φροντιστηριακή μορφή διδασκαλίας.
- ι) Η θεσμοποίηση και διευκόλυνση της εισόδου νέων επιστημόνων στον ακαδημαϊκό χώρο (με μέτρα όπως η εισαγωγή του θεσμού των άμισθων εκτάκτων και του θεσμού του έμμισθου έκτακτου καθηγητή με τριετή θητεία, η ενίσχυση του ρόλου

του υφηγητή και η αναβάθμιση του εργασιακού και ακαδημαϊκού status του, η θέσπιση της δυνατότητας πρόσληψης βοηθών σε τακτικές έδρες), αναμένεται να συμβάλλει στη διεύρυνση του διδακτικού φορέα και στην αλλαγή της εικόνας των ελληνικών ΑΕΙ. Παρόμοιο στόχο έχει και η (μη αυστηρά νομοθετημένη) πρόβλεψη για εξέλιξη μέσα στο φορέα αυτό. Άλλες σημαντικές αλλαγές που επιφέρει η Μεταρρύθμιση αναφορικά με τον διδακτικό φορέα αφορούν στη διάκριση των καθηγητών σε αποκλειστικά απασχολούμενους και ετεροαπασχολούμενους αλλά και στη θεσμοθέτηση της ανάμειξης του Κράτους (του αρμόδιου Υπουργού συγκεκριμένα) στην εκλογή καθηγητών. Εν μέσω αλλαγών, αυτό που συντηρείται είναι η κάθετη ιεράρχηση του διδακτικού προσωπικού και η συνακόλουθη σχέση εξάρτησης των λοιπών διδασκόντων από τους τακτικούς καθηγητές-κάτοχους της έδρας.

- κ) Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ίδρυση *παραρτημάτων* (σπουδαστήρια, κλινικές, λέσχες, αναγνωστήρια) και τη βελτίωση της λειτουργίας-εξογχορονισμό των ήδη υπαρχόντων αλλά και στη δόμηση κυκλωμάτων γνωστικής επικοινωνίας μέσω της ανάπτυξης μιας στενής σχέσης ανάμεσα σε εργαστήρια, σπουδαστήρια, κλινικές και μουσεία.
- λ) Τέλος, στις ελλείψεις-ατολμίες των μεταρρυθμιστών μπορεί να καταγραφεί η απροθυμία αλλαγής του γλωσσικού καθεστώτος (ηγεμονία της καθαρεύουσας) και η απουσία μέριμνας για την έρευνα.

Όπως προκύπτει από το σύνολο της εργασίας, η μεταρρυθμιστική δράση (ειδικά της περιόδου Παπανδρέου) διακρίνεται από *συμπληρωματικότητα, συνέχεια και αλληλουχία* παρόλο που εκδηλώνεται εν μέσω γενικευμένης κρίσης. Εμφανής είναι η ύπαρξη ενός συγκροτημένου οράματος-αντίληψης για την Ανώτατη Εκπαίδευση. Το όραμα αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό συνδεδεμένο με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι ταγοί της Μεταρρύθμισης τον προορισμό της Ανώτατης Εκπαίδευσης κι ειδικά του Πανεπιστημίου και αποτελεί πρόταγμα που επηρεάζει καθοριστικά τον προγραμματικό λόγο της Μεταρρύθμισης. Θεωρούν ότι η αποστολή του Πανεπιστημίου συνίσταται στην καλλιέργεια της επιστήμης, στην παροχή επαγγελματικής και επιστημονικής εξειδί-

κευσης αλλά και στην ενστάλαξη “ανωτέρων εθνικών ανθρωπιστικών ιδανικών εις την νεότητα, εξ ης ούτω καταρτίζεται η ηγέτις τάξις της ελληνικής κοινωνίας” (μια καθαρά ιδεολογική, δηλαδή λειτουργία). Ουσιαστικά το μεγαλύτερο στοιχείο της μεταρρύθμισης στην Ανώτατη Εκπαίδευση φαίνεται ότι ήταν να γίνει *οντολογική προϋπόθεση της εθνικής αναγέννησης και ως εκ τούτου να δράσει ως συστατικό στοιχείο του ιδεολογικού υποκατάστατου της τεθνεώσας κρατικής ιδεολογίας, δηλαδή της Μεγάλης Ιδέας*. Γι αυτό και η “εθνική διάσταση” (στενά συνδεδεμένη με την έννοια της ηγέτιδος τάξης) παρεισφρύνει σε τόσα κείμενα και νομοθετήματα και συναιρείται με την πολλαπλότητα των στοχεύσεων. Η εν λόγω πολλαπλότητα απηχεί την πρόσβλεψη των μεταρρυθμιστών σε μια πολυεΐδεια “ορθοτήτων” (πολιτική, οικονομική, ιδεολογική, κοινωνική), οι οποίες με τη σειρά τους παραπέμπουν σε μια επιδιωκόμενη ηθική ομοιομορφία και ηθική-πολιτική κανονικότητα).

Το περιεχόμενο τόσο των κειμένων όσο και των δράσεων που συνιστούν τη μεταρρύθμιση έμεινε πιστό στο πνεύμα του βενιζελισμού, που επέτρεπε (ή μάλλον επέβαλλε) το συνδυασμό *αστικού εθνικισμού και αστικού εκσυγχρονισμού* σε αδιάσπαστη και διαλεκτική ενότητα Ένας συνδυασμός που αφενός βρήκε τη λεκτική του έκφραση στον προσφιλή όρο του Παπανδρέου “εθνική δημιουργική μεταρρύθμιση” κι αφετέρου νοηματοδοτήθηκε από το όραμα για ένα νέο Πανεπιστήμιο που θα έφερε αρκετά από τα χαρακτηριστικά του *campus*. Ακριβώς αυτό το όραμα επέβαλλε την υιοθέτηση (με τις απαραίτητες τροποποιήσεις) αρκετών από τις προτάσεις των επιτροπών και ειδικά του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή (κυρίως εκείνων που αφορούσαν στην υλικοτεχνική υποδομή, τη χρηματοδότηση των ΑΕΙ από το Κράτος, τον διοικητικό και οικονομικό εκσυγχρονισμό, τη βελτίωση λειτουργίας των παραρτημάτων, την απαγκίστρωση από την *ex cathedra* διδασκαλία κ.ο.κ.). Όσο για το γεγονός ότι οι πλέον ριζοτομικές προτάσεις του Καραθεοδωρή δεν υιοθετήθηκαν, αυτό ερμηνεύεται κυρίως με βάση το πολιτικό κόστος. Το κόστος αυτό ήταν εντελώς αποτρεπτικό για την εφαρμογή των πιο τολμηρών μέτρων, παρόλο που επρόκειτο για εκείνα ακριβώς τα μέτρα, τα οποία μπορούσαν να αλλάξουν ολοσχερώς το τοπίο της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Αυτό βέβαια δεν αρκεί για να αναιρέσει ότι η Μεταρρύθμιση του '29

στην Ανώτατη Εκπαίδευση ήταν μια Μεταρρύθμιση που έγινε. Έγινε γιατί οι μεταρρυθμιστές δεν δίστασαν να περιστείλουν ακόμα και το όραμα τους προκειμένου να πετύχουν μια ισορροπία ανάμεσα στο *προθεσιακό* και το *πρακτικό* επίπεδο, ανάμεσα στο *δυνάμει* και το *ενεργεία*. *Alteris verbis* έγινε γιατί μπορούσε να γίνει. Κι αυτό την καθιστά αυτόχρονα μια ιστορική τομή.

Τα προαναφερθέντα συμπεράσματα παρατίθενται στο Ζ' Μέρος της εργασίας το οποίο επίσης επιχειρεί μια τελική κριτική επισκόπηση τους ώστε να καταστεί εφικτή η ανάδυση νέων προβληματισμών για την έρευνα στο χώρο της εκπαιδευτικής πολιτικής και ειδικά του τμήματός της που αφορά στην Ανώτατη Εκπαίδευση.

Μεταρρυθμίσεις Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, Γαλλία και Γερμανία: Συγκριτική Προσέγγιση με Ειδική Αναφορά στο Μη Πανεπιστημιακό Τομέα στην Ελλάδα, ως Ευρωπαϊκή Ημι-Περιφέρεια.

(Higher Education Reforms in Greece, France and Germany: a Comparative Approach with Special Reference to the Non-University Sector in Greece, as a European Semi-Periphery.)

Διαδακτορική Διατριβή στη Συγκριτική Εκπαίδευση (Comparative Education), Culture, Communication & Societies Academic Group, Institute of Education, University of London, Λονδίνο 1999.

Επιβλέποντες: Dr. Robert Cowen και Dr. Martin McLean

Ε. ΠΡΟΚΟΥ

Η διατριβή αναφέρεται σε μεταρρυθμίσεις που αφορούν στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση, με ειδική αναφορά στο μη-πανε-

πιστημιακό τομέα. Ο σκοπός της διατριβής είναι να ερμηνεύσει το πότε, το γιατί και το πώς αυτός ο τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εμφανίστηκε και τι μορφή πήρε στην Ελλάδα.

Αν και στο επίκεντρο της προσοχής είναι η Ελλάδα, η διατριβή αρχίζει με μια περιγραφή και ανάλυση των μεταρρυθμίσεων του μη πανεπιστημιακού τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τόσο στη Γαλλία και στη Γερμανία, όσο και στην Ελλάδα.

Η διατριβή σχηματοποιήθηκε σταδιακά. Αρχικά, και μετά από μελέτη, επιδιώχθηκε η κατανόηση των μορφών των μεταρρυθμίσεων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ευρώπη, και ειδικότερα των μεταρρυθμίσεων σχετικά με το μη πανεπιστημιακό τομέα. Μετά από αυτή τη μελέτη, εντοπίστηκαν οι ομοιότητες των μεταρρυθμίσεων στις τρεις αυτές χώρες.

Υπό αυτήν την έννοια, το Πρώτο Μέρος της διατριβής δημιουργήθηκε επαγωγικά. Η αρχική μου προσέγγιση προσομοιάζει με τις μεθοδολογικές προτάσεις του συγκριτολόγου της εκπαίδευσης G. Z. F. Bereday, ο οποίος τονίζει ότι η Συγκριτική Εκπαίδευση αρχίζει με την παιδαγωγική περιγραφή. Το Πρώτο Μέρος της διατριβής είναι επαγωγικό γιατί συμμαρξίζεται το πρώτο βήμα της μεθοδολογίας του Bereday το οποίο ο ίδιος ονομάζει “ξεφύλλισμα” (*browsing*).

Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι η επιλογή της Γαλλίας και της Γερμανίας ως χώρες προς σύγκριση με την Ελλάδα, ενισχύθηκε από τις επιρροές που άσκησαν τα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυτών των δύο χωρών στην Ευρώπη γενικότερα, και ειδικότερα στην Ελλάδα. Στην πραγματικότητα όμως, η επιλογή της Γαλλίας και της Γερμανίας βασίστηκε στην αρχική αντίληψη –μετά την αρχική μελέτη– ότι οι μεταρρυθμίσεις του συγκεκριμένου τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έμοιαζαν με τις μεταρρυθμιστικές μορφές στην Ελλάδα. Σχεδόν τα ίδια πράγματα ανασχηματίζονταν για σχεδόν ίδιους λόγους. Αυτές οι τρεις χώρες ήταν δραματικά όμοιες στις μεταρρυθμιστικές μορφές του μη πανεπιστημιακού τους τομέα.

Μόνον μετά την διαπίστωση τέτοιων ομοιοτήτων (αλλά και κάποιων διαφορών), άρχισα να σχηματοποιώ την ιδέα της διατριβής. Άρχισα να σκέφτομαι ότι αυτές οι ομοιότητες, μετά από επισταμένη διερεύνηση, θα αποκαλύπτονταν ως διαφορές.

Πρώτιστα, αποφάσισα να δείξω λεπτομερώς αυτές τις μορφές

των ομοιοτήτων και κατόπιν να δω εάν θα μπορούσα να τις αναλύσω και να τις ερμηνεύσω εκ νέου. Αυτή η απόφαση έδωσε την ακόλουθη μορφή στη διατριβή. Το Πρώτο Μέρος είναι μία επίδειξη των φαινομενικών “ομοιοτήτων”, ενώ το Δεύτερο Μέρος είναι μια προσπάθεια να δείξω το πώς οι ιδιαιτερότητες της Ελληνικής περίπτωσης σημαίνουν ότι οι “ομοιότητες” στην εκπαιδευτική πολιτική (με τη Γαλλία και τη Γερμανία) χρειάζονται επανερμηνεία βάσει του Ελληνικού κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου. Έτσι λοιπόν, άρχισε σιγά σιγά να συγκεκριμενοποιείται ο σκοπός και το επιχείρημα της διατριβής.

Το Πρώτο Μέρος της διατριβής, που είναι κύρια περιγραφικό, έχει στόχο να καταδείξει τις μορφές των “ομοιοτήτων” (και των “διαφορών”) στις μεταρρυθμίσεις τις σχετικές με το μη πανεπιστημιακό τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, τη Γαλλία και τη Γερμανία. Στο πρώτο Μέρος της διατριβής, η περιγραφή καλύπτει την περίοδο από τα τέλη της δεκαετίας του '60 μέχρι και τη δεκαετία του '90. Η ανάλυση του μη πανεπιστημιακού τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφέρεται, στην Ελλάδα, στα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ), στη Γαλλία, στα *Instituts Universitaires de Technologie* (IUT), και στη Γερμανία, στα *Fachhochschulen* (FHS).

Στις μεταρρυθμίσεις της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στις τρεις αυτές χώρες, κεντρικός είναι ο ρόλος του Κράτους και οι προθέσεις των κρατικών πολιτικών. Συνολικά, σε αυτές τις τρεις χώρες, το Κράτος ήταν ένας σημαντικός “δρων” που επηρέασε και διαμόρφωσε τα συστήματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η περιγραφή διαμορφώθηκε από τις κατηγορίες σύγκρισης που φαίνονταν πιο λειτουργικές για την καταγραφή των ομοιοτήτων και των διαφορών, όσον αφορά στις μεταρρυθμίσεις της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι κατηγορίες, στις οποίες βασίστηκε η ανάλυση στις τρεις χώρες, ήταν: η πολιτική, οι στόχοι και οι σκοποί του Κράτους, οι νόμοι που θεσπίστηκαν και οι κύριες μεταρρυθμίσεις τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι κύριες δημόσιες συζητήσεις, και η διαφοροποίηση ανάμεσα στο μη πανεπιστημιακό τομέα και τα πανεπιστήμια. Η περιγραφή, η βασιζόμενη σε αυτές τις κατηγορίες, διαμορφώθηκε σε δύο χρονικές περιόδους (τις δεκαετίες '60-'70, και τις δεκαετίες '80-'90).

Πρωταρχικά, και βάσει αυτής της περιγραφής, οι κύριες ομοι-

ότητες συγκεντρώθηκαν σε δύο ομάδες που ήταν η “ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών” και η “αποδοτικότητα”. Βάσει αυτής της οπτικής γωνίας, άρχισε να διαμορφώνεται το πρώτο μέρος του κύριου επιχειρήματος της διδακτορικής διατριβής:

- ♦ Υπάρχουν κύριες ομοιότητες (και μερικές διαφορές) ανάμεσα στις Ελληνικές, και τις Γαλλικές και τις Γερμανικές μορφές των μεταρρυθμίσεων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- ♦ Αυτές οι ομοιότητες μπορούν να ομαδοποιηθούν με βάση τις πολιτικές έννοιες (και τις αναλυτικές κατηγορίες) της “ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών” και της “αποδοτικότητας”.

Το πρώτο μέρος του κύριου επιχειρήματος εξετάζεται και υπάρχει μια συμβατική έκθεση ομοιοτήτων στο τελευταίο κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους της διατριβής. Υπό αυτήν την έννοια, το τελικό κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους είναι κρίσιμο για την κατασκευή μιας νέας ερμηνείας, η οποία δίνεται στο Δεύτερο Μέρος της διατριβής.

Το Δεύτερο Μέρος της διατριβής δομείται στη βάση της επισημολογικής θέσης ότι η Συγκριτική Εκπαίδευση ξεκινά “έξω” από το εκπαιδευτικό σύστημα, προσπαθώντας να ερμηνεύσει τους κοινωνικούς σχηματισμούς έναντι των οποίων κατανοούνται οι εκπαιδευτικές μορφές. Έτσι λοιπόν, εντός του Δεύτερου Μέρους της διατριβής, το κύριο επιχείρημα της διδακτορικής διατριβής συνεχίζεται:

- ♦ Οι ομοιότητες (και μερικές από τις διαφορές) –όπως εκτέθηκαν στο τελικό κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους– μεταξύ των μεταρρυθμιστικών μορφών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ακολουθήθηκαν στην Ελλάδα, και των αντίστοιχων στη Γαλλία και στη Γερμανία, μπορούν να αποδομηθούν, να αναλυθούν και να ερμηνευθούν εκ νέου, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι “ημι-περιφερειακή” χώρα στην Ευρώπη.

Αυτό το τμήμα της συνολικής επιχειρηματολογίας της διδακτορικής διατριβής ελέγχεται στο Δεύτερο Μέρος και μέσα στο πλαίσιο μιας θεωρητικής προσέγγισης που στηρίζεται στην “ανάλυση των παγκόσμιων συστημάτων” (*world systems analysis*). Η Ελλάδα αντιμετωπίζεται ως “ημι-περιφερειακή” κοινωνία μέσα στην Ευρώπη.

Έτσι, στη συγκριτική προσέγγιση αυτής της διατριβής, το μοντέλο σύγκρισης και το θεωρητικό πλαίσιο για ανάλυση επιλέ-

χθηκαν βάσει του σημείου εκκίνησης της προβληματικής της διατριβής που είναι οι ομοιότητες (και κάποιες διαφορές) ανάμεσα στην Ελλάδα και τις άλλες δύο Ευρωπαϊκές χώρες, όσον αφορά τα μεταρρυθμιστικά μοντέλα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτές οι “ομοιότητες” παρατίθενται συνοπτικά στο τελευταίο κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους της διατριβής, το οποίο αποτελεί και την καινούρια προβληματική για το υπόλοιπο της διατριβής. Η διατριβή επαναδιατυπώνει, επαναναλύει και επανερμηνεύει τις ομοιότητες (και τις διαφορές) που διατυπώθηκαν στο τελικό κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους.

Αυτή είναι και η βασική αντίληψη και η κυρίαρχη ιδέα που διαμορφώνει τη δομή της διατριβής. Το μεθοδολογικό και θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής είναι διττό: εισαγωγή και το πρώτο στάδιο της παιδαγωγικής περιγραφής του Bereday στο Πρώτο Μέρος, “ανάλυση των παγκόσμιων συστημάτων” στο Δεύτερο Μέρος της διατριβής.

Για την επαναδιατύπωση των ομοιοτήτων και διαφορών του Δεύτερου Μέρους της διατριβής, δίνεται ο ορισμός της Ελλάδας ως Ευρωπαϊκής “ημι-περιφέρειας”. Διερευνώνται δύο θεωρητικές οπτικές, οι οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί στη Συγκριτική και την Ιστορική Κοινωνιολογία. Και οι δύο οπτικές συγκροτούν μία θεωρία για την “ημι-περιφέρεια”, αλλά δίνουν έμφαση σε διαφορετικές όψεις των κοινωνιών. Τέλος, προτείνεται μία σύνθεση των δύο παρατιθέμενων θεωρητικών οπτικών ως εργαλείο ανάλυσης της Ελληνικής περίπτωσης. Η προτεινόμενη σύνθεση εφαρμόζεται κατόπιν για μια ολοκληρωμένη ανάλυση της Ελλάδας, ως “ημι-περιφερειακής” κοινωνίας μέσα στην Ευρώπη.

Ακριβέστερα, η θεωρητική οπτική του Δεύτερου Μέρους της διατριβής είναι η “ανάλυση των παγκόσμιων συστημάτων”, που ανήκει στον ιστορικά προσανατολισμένο Μαρξισμό. Μέσα στην προσέγγιση των “παγκόσμιων συστημάτων” υπάρχει ένα αξιοσημείωτο εύρος δουλειάς για την περίπτωση της Νοτιο-Ευρωπαϊκής “ημι-περιφερειακής” ζώνης, στην οποία εμπίπτει και η Ελλάδα. Επίσης, η “ανάλυση των παγκόσμιων συστημάτων” κάνει χρήση της έννοιας της “ημι-περιφέρειας”. Η χρήση της έννοιας αυτής διαφοροποιεί τη θεωρία των “παγκόσμιων συστημάτων” από τη νέο-Μαρξιστική θεωρία της εξάρτησης, η οποία χρησιμοποιεί μόνο τους όρους “κέντρο” και “περιφέρεια”.

Η νεο-Μαρξιστική καταγωγή της “ανάλυσης των παγκόσμιων συστημάτων” επιτρέπει τη μελέτη της Ελλάδας μέσα στον ιστορικό μετασχηματισμό ως μια “ημι-περιφερειακή” κοινωνία στα πλαίσια της Ευρώπης και επικεντρώνεται στις οικονομικές και διεθνείς σχέσεις. Ωστόσο, η “ανάλυση των παγκόσμιων συστημάτων” παραμελεί, ή καλύτερα, δεν ερμηνεύει επαρκώς την ιδιαίτερη φύση του Κράτους στις κοινωνίες της “ημι-περιφέρειας”. Η δεύτερη θεωρητική οπτική, που προέρχεται από την περιοχή της Ιστορικής Κοινωνιολογίας, συμπληρώνει την οπτική της “ανάλυσης των παγκόσμιων συστημάτων” με την έννοια ότι βλέπει το Κράτος ως ένα σημαντικό δρόντα (*the state as an actor*) μέσα στις ημι-περιφερειακές κοινωνίες, ο οποίος συχνότατα παρεμποδίζει τις διαδικασίες ανάπτυξης.

Έτσι, στο επίκεντρο της προβληματικής του Δεύτερου Μέρους της διατριβής βρίσκεται η φύση του Ελληνικού Κράτους, καθώς και οι προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες το κράτος μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στην ανάπτυξη. Ωστόσο, είναι εξίσου σημαντικό να αναφέρουμε, πως η συγκεντρωτική δομή του Ελληνικού Κράτους σημαίνει επίσης ότι το Κράτος τείνει να εισάγει εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, χωρίς να εμπλέκει τους παράγοντες-δρόντες τους οποίους αφορούν άμεσα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που θεσπίζονται κάθε φορά.

Έτσι, η συγκεκριμένη διατριβή, έχει ως στόχο να προσφέρει μια ερμηνεία, από μια ιστορική οπτική γωνία, των επιλογών του Κράτους και ολοκληρώνεται με την παροχή μιας κριτικής, μέσω της ανάλυσης της Ελληνικής περίπτωσης. Μ’ αυτή την έννοια, η διατριβή συμμερίζεται το κριτικό μοντέλο των κοινωνικών επιστημών. Εν τούτοις, η διατριβή υιοθετεί μόνο ένα μέρος του παραδείγματος έρευνας της κριτικής θεωρίας στο ότι: α) στοχεύει στην κατανόηση, διασάφηση και ανάλυση του θέματος που ερευνάται, και β) είναι ιστορική. Η διατριβή δε συμπεριλαμβάνει όμως τους παράγοντες-δρόντες τους οποίους αφορούν οι μεταρρυθμίσεις (π.χ. τους φοιτητές), και δεν αποσκοπεί σε διατύπωση προτάσεων για μια εφαρμοσμένη εκπαιδευτική πολιτική.

Η κριτική της ανάλυσης της Ελληνικής περίπτωσης βρίσκεται ακριβώς στα κύρια συμπεράσματα της διδακτορικής διατριβής. Έτσι λοιπόν, τόσο στη Γαλλία όσο και στη Γερμανία, ο μη πανεπιστημιακός τομέας εισήχθη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση περί

τα τέλη της δεκαετίας του '60 με αρχές της δεκαετίας του '70. Στην Ελλάδα όμως, ο τομέας αυτός της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δημιουργήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80. Οι αντίστοιχες ελληνικές μεταρρυθμίσεις καθυστέρησαν πάνω από μία δεκαετία και επομένως συγκρίθηκαν με τις αντίστοιχες της Γαλλίας και της Γερμανίας των δεκαετιών '60-'70. Όπως ήδη αναφέρθηκε, φάνηκε ότι και στις τρεις αυτές χώρες, η δημιουργία του μη-πανεπιστημιακού τομέα ήταν μέρος της ανακατασκευής του τριτοβάθμιου εκπαιδευτικού συστήματος για να δώσει απάντηση στις ανάγκες για "ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών" και για "αποδοτικότητα".

Η "ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών" σήμαινε την επέκταση του συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για να ανταποκριθεί στο ισχυρό κοινωνικό αίτημα για τριτοβάθμια εκπαίδευση ως μέσο κοινωνικής κινητικότητας, καθώς και τη δημιουργία νέων τεχνολογικών ιδρυμάτων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η έννοια της "αποδοτικότητας" είχε δύο σκέλη. Το πρώτο σκέλος αναφερόταν στην παροχή του κατάλληλου τύπου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως αντιπροσώπευε ο μη πανεπιστημιακός τομέας, που θα ανταποκρινόταν στις ανάγκες της οικονομίας. Το δεύτερο σκέλος της έννοιας της "αποδοτικότητας" σήμαινε ότι αυτός ο καινούριος τύπος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα αποσυμφορούσε τα πανεπιστήμια από μεγάλους αριθμούς φοιτητών μπροστά στο ισχυρό κοινωνικό αίτημα για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Γι' αυτό το λόγο, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ενότητα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Στη Γαλλία και τη Γερμανία, υπήρχε αλληλοσυσχέτιση ανάμεσα στα αιτήματα για "ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών" και "αποδοτικότητα". Δηλαδή, η οικονομία απαιτούσε όλο και περισσότερους επαγγελματικά προσοντούχους αποφοίτους την ίδια στιγμή που υπήρχε αυξανόμενη ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση που δεν μπορούσε να ικανοποιηθεί από τα παραδοσιακά πανεπιστήμια.

Στην Ελλάδα, υπήρξε άνοιγμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα ΤΕΙ προωθήθηκαν όχι όμως για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες της υπάρχουσας οικονομίας. Στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν δημιουργήθηκε αυτός ο καινούριος τύπος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η υπάρχουσα οικονομία της Ελλάδας ως Ευρωπαϊκής "ημι-περιφέρειας" είχε ενδεικτικά ως εξής.

Η Ελληνική οικονομία χαρακτηρίζονταν από χαμηλές επενδύσεις στη βιομηχανία και τη γεωργία, από εξαρτήσεις σε ξένο κεφάλαιο και από ένα αδύναμο εθνικό κεφάλαιο που κατευθύνονταν κυρίως σε παραδοσιακές περιοχές της παραγωγής. Παράλληλα, υπήρχε υπερδιόγκωση του τριτογενούς τομέα και αύξηση της παραοικονομίας. Αυτή η κατάσταση οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στη φύση του Ελληνικού Κράτους. Λόγω της “ύστερης-ύστερης” εκβιομηχάνισης της Ελλάδας, η μόνη ευκαιρία για την ενσωμάτωση της χώρας στο παγκόσμιο σύστημα πιο αυτοδύναμα θα προέρχονταν από το Κράτος. Παρόλα αυτά, το Κράτος ήταν ανίκανο να παρέμβει ευέλικτα για τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας, να δημιουργήσει ισχυρούς δεσμούς με τη βιομηχανία, καθώς και να δημιουργήσει ένα βιομηχανικό τομέα καλά διαθροωμένο με το υπόλοιπο της οικονομίας. Έτσι η κρατική μηχανή υπερδιωκωνόταν και αποκτούσε πελατειακά χαρακτηριστικά.

Μέσα σε αυτό το κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο, τα ΤΕΙ δεν ανταποκρίθηκαν στις ανάγκες της οικονομίας, ούτε στην αλληλοσυσχέτιση της “ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών” και της “αποδοτικότητας”, όπως κατανοήθηκε στο πλαίσιο των δύο Δυτικο-Ευρωπαϊκών χωρών. Αντίθετα, τα ΤΕΙ έδωσαν απάντηση μόνο στην υπόθεση της “ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών”, όπως περιγράφηκε προηγουμένως, και στο δεύτερο σκέλος της έννοιας της “αποδοτικότητας”. Δηλαδή, τα ΤΕΙ λειτούργησαν περισσότερο ως “κυματοθραύστης” που θα προστάτευε τα πανεπιστήμια από μεγάλους αριθμούς φοιτητών, μπροστά στο εξαιρετικά ισχυρό αίτημα για πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Έρευνες χρηματοδοτούμενες από το ΥΠΕΠΘ (1998-2000)
(Ενέργεια 3.2.β., ΕΠΕΑΕΚ, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας)

Τίτλος Έρευνας	Υπεύθυνος Έρευνας	Φορέας
Διερεύνηση της εθνικής και Ευρωπαϊκής ταυτότητας	Καθηγητής Γεώργιος Δημήτριος	Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Διερεύνηση της ξеноφοβίας σε Έλληνες μαθητές, φοιτητές και σπουδαστές: Κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση	Καθηγητής Κάντας Αριστοτέλης	Πανεπιστήμιο Πατρών
Οι μεταπτυχιακές σπουδές στις θαλάσσιες επιστήμες	Καθηγητής Δασενάκης Μάνος	Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Καινοτομικές προσεγγίσεις για την αποτελεσματική διδασκαλία – μάθηση εννοιών που περιγράφουν/ερμηνεύουν την έμφια και την άβια ύλη και τα φαινόμενα που παρατηρούνται σ' αυτές	Καθηγητής Κόκκοτας Παναγιώτης	Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τάσεις διεθνοποίησης της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης	Καθηγητής Τσαούσης Δημήτριος	Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Έθνος και Δημοκρατία στην ελληνική εκπαίδευση Διάγνωση της αποτελεσματικότητας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και δημιουργία μοντέλου μόνιμης αξιολόγησής του	Καθηγητής Χαραλάμπης Δημήτρης Καθ. Τζάνη Μαρία	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μεταπτυχιακά προγράμματα εξειδίκευσης των θετικών επιστημών: μελέτη διασύνδεσης τους με τους ελληνικούς βιομηχανικούς κλάδους	Νούνεσης Γ.	Ε.Κ.ΕΦ.Ε "Δημόκριτος"
Ευρωπαϊκή Έρευνα για την υγεία στο μαθητικό πληθυσμό. Ελληνική συμμετοχή στη ομάδα HBSC-WHO (Health Behaviour in School-aged children) του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας	Καθ. Κοκκέβη Άννα	Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (Ε.Π.Ι.Ψ.Υ.)

Τίτλος Έρευνας	Υπεύθυνος Έρευνας	Φορέας
Διοίκηση και οργάνωση Πανεπιστημίων στην εποχή της παραγωγικής αναδιάρθρωσης	Καθ. Φουντεδάκη Πηνελόπη	Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Εξερεύνηση των στάσεων των εκπαιδευτικών των σχολών επαγγελματιών υγείας των ΤΕΙ ως προς τις ανάγκες επιμόρφωσής τους	Καθ. Δημητριάδου Αλεξάνδρα	ΤΕΙ Θεσσαλονίκης
Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις Οικονομικές Επιστήμες	Καθηγητής Μπήτρος Γεώργιος	Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Το εκπαιδευτικό μας σύστημα και η αποτελεσματική συσχέτιση θέσεων εργασίας και δεξιοτήτων των εργαζομένων-οι Οικονομικές Σχολές	Καθηγητής Μπήτρος Γεώργιος	Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μελέτη προτύπων εισαγωγής και αξιολόγησης της εκπαιδευτικής τεχνολογίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Καθηγητής Φιλοκύπρου Γεώργιος	Πανεπιστήμιο Αθηνών
Έρευνα της διασύνδεσης προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών και της αγοράς εργασίας για σπουδές πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων	Καθηγητής Δαρζέντας Ιωάννης	Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Έρευνα και διερεύνηση εναλλακτικών τρόπων χρηματοδότησης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μέσω της αξιοποίησης της κινητής και ακίνητης περιουσίας των ιδρυμάτων με μεγάλη γεωγραφική διασπορά	Καθηγητής Δαρζέντας Ιωάννης	Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Τίτλος Έρευνας	Υπεύθυνος Έρευνας	Φορέας
Διερεύνηση των προβλημάτων και δυσκολιών που αφορούν την ποιότητα ζωής φοιτητών και φοιτητριών σε πανεπιστήμια της περιφέρειας	Καθηγητής Κόλλιας Χρήστος	Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
Διπλή προπτυχιακή ειδικότητα και αντιστοιχη μεταπτυχιακή εμφάθυση με στόχο την πληρέστερη παραγωγή συνδυασμένης γνώσης για την αγορά εργασίας	Στυρόπουλος Φίλιππος	Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίων Δικαίων
Μελέτη της αγοράς υπηρεσιών ανοικτής και εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο: Συγκριτική ανάλυση και βιωσιμότητα συστημάτων δια βίου καθώς και άλλων μορφών συμπληρωματικής εκπαίδευσης	Ποταμιάνος Γεράσιμος	Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων
Ένα ταξίδι στο χώρο	Καθηγ. Κοντσόπουλος Κωνσταντίνος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Καινοτόμες μέθοδοι σε διεπιστημονικά αντικείμενα της τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης των Μηχανικών: Αποσαφήνιση των γενικών δεξιοτήτων των Μηχανικών, αποτίμηση των εκπαιδευτικών εργαλείων σε διατημηματικά και μη-πολυτεχνειακά γνωστικά	Καθ. Παπαγιαννάκης Ελευθέριος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα: Μια συστηματική Ανάλυση, Παρουσίαση και προβολή της στον 21 ^ο αιώνα ως υποσυστήματος του ευρύτερου εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	Κάρμας Κωνσταντίνος	Κέντρο Προγραμματισμού & Οικονομικών Ερευνών
Η αξιολόγηση του ολοήμερου σχολείου: Δομές, Λειτουργίες, Επιπτώσεις και Προοπτικές	Καθ. Βιτσιλάκη Χρυσή	Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Τίτλος Έρευνας	Υπεύθυνος Έρευνας	Φορέας
Κέντρο Διεθνούς Διαπανεπιστημιακής Συνεργασίας στην Σπάρτη	Καθηγητής Ανδριανόπουλος Νικόλαος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Εξελικτική αποτύπωση της αγοράς εργασίας των Μηχανικών και η κοινωνική τους κινητικότητα	Καθηγητής Παπαγιαννάκης Ελευθέριος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ: έρευνα για την εναρμόνιση της χρήσης των διδακτικών εποπτικών πολυμέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία και για τον καθορισμό των παιδαγωγικών και διδακτικών προτύπων δημιουργίας τους	Καθηγητής Πεκμεστζή Κιαμάλ	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Έρευνα για την ανάλυση των διδακτικών βιβλίων	Καθηγητής Κουλαϊδής Βασίλης	Πανεπιστήμιο Πατρών
Έρευνα της ελληνικής και ευρωπαϊκής εμπειρίας για την εφαρμογή στην Ιβήθια & 2 ^η βάρδια εκπαίδευση καινοτομικών μορφών εκπ. σε θέματα ιστορίας & πολιτισμού	Καθηγητής Παπανικολάου Μιλτιάδης	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Έρευνα για τις εναλλακτικές διδακτικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία των μαθηματικών	Καθ. Τζεκάκη Μαριάννα	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Προσομοίωση και υπερκείμενο: Λογισμικό εξάσκησης σε συστήματα πραγματικού χρόνου	Καθηγητής Πετρίδης Βασίλειος	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Αναμόρφωση των προγραμμάτων διδασκαλίας της φυσικής αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Καθηγητής Τσορμπατζούδης Χαράλαμπος	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εκπαίδευση, φύλο και ιδιότητα του πολίτη: Έρευνα και παρέμβαση για την εναισθητοποίηση μαθητών-μαθητριών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη δημοκρατία, το φύλο και την ιδιότητα του πολίτη	Καθ. Ζώγου Καραστεργίου Σιδηρούλα	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τίτλος Έρευνας	Υπεύθυνος Έρευνας	Φορέας
Καινοτόμες μέθοδοι σε διεπιστημονικά αντικείμενα της τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης των Μηχανικών: αποσαφήνιση των γενικών δεξιοτήτων των Μηχανικών, αποτίμηση των εκπαιδευτικών εργαλείων σε διατμηματικά και μη-πολυτεχνικά γνωστικά αντικείμενα εντός και εκτός των προγραμμάτων	Καθηγητής Παπαγιαννάκης Ελευθέριος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Αποτίμηση του εκπαιδευτικού αποτελέσματος της διδασκαλίας των γλωσσικών μαθημάτων διαμέσου της αξιολόγησης των μαθητών/τριών του δημοτικού σχολείου στο γραπτό και προφορικό λόγο σε σχέση με τους στόχους του προγράμματος, τις μεθόδους διδασκαλίας και τα σχετικά σχολικά εργαλείδια	Καθ. Μάνιου Βακάλη Μαρία	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Εκτίμηση των στάσεων των εκπαιδευτικών ως προς τις ανάγκες επιμόρφωσής τους σχετικά με την εκπαίδευση παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες	Καθ. Παντελιάδου Σουζάννα	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τα ελληνικά ΑΕΙ και η πρόκληση της παγκοσμιοποίησης	Καθηγητής Τσαμασφύρος Γεώργιος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Πιστοποίηση της άτυπης εκπαίδευσης: Σχέσεις με το εκπαιδευτικό σύστημα και την αγορά εργασίας	Καθηγητής Τσαμασφύρος Γεώργιος	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Έρευνα διασύνδεσης παραγωγικών -εκπαιδευτικών φορέων για την αφομοίωση και προώθηση τεχνολογικών καινοτομιών	Καθηγητής Εμίρης Δημήτριος	Πολυτεχνείο Κρήτης

Τίτλος Έρευνας	Υπεύθυνος Έρευνας	Φορέας
Από το σχολείο στην εργασία: εναλλακτικές "διαδρομές", προβλήματα και διλήμματα εκπαιδευτικής πολιτικής	Καθηγητής Χασσίδ Ιωσήφ	Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Ανάπτυξη, Εφαρμογή και αξιολόγηση καινοτομικής διδακτικής στρατηγικής με στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης σε μαθήματα βιολογίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση	Καθηγητής Δημητριάδης Γεώργιος	Πανεπιστήμιο Πατρών
Διαδικασίες ενσωμάτωσης των νέων στην αγορά εργασίας: η περίπτωση των αποφοίτων Κοινωνικών επιστημών της Ανώτατης Εκπαίδευσης	Κασίμης Χαράλαμπος	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Εξερεύνηση και ανάλυση των δημογραφικών τάσεων και οι επιπτώσεις τους στην Ελληνική εκπαίδευση	Μαράτου-Αλιμπραντή	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Κοινωνική Παραγωγή και Αναπαραγωγή της Βίας στο σχολικό χώρο-εμπλοκή μαθητών σε βιαιότητες	Χαράλαμπος Δημήτρης	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Η σχέση των παιδιών-εφήβων με τα επικοινωνιακά μέσα καθώς και οι τρόποι λειτουργικής χρήσης και ένταξης των μέσων αυτών στην εκπαιδευτική διαδικασία	Καθ. Πανούσης Απ. Ι.	Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφαρμοσμένης Επικοινωνίας (ΕΠΙΕΕ)